

„Április bolondja..”

Az április elsejei tréfák eredetéről

Magyarországon is, de szinte a világon a tréfálkozás kedvű felnőttek és gyerekek egymást ugratják ezen a napon. A felnőttek főleg a gyanútlan gyerekeket csapják be.

A beugratott neve nálunk „április bolondja”, a franciáknál „poisson d'Avril”, az olaszoknál „pesce d'aprile”, Angliában „April Fool”, Németországban „Aprilsnarr”.

„Áprilist járat valakivel” – mondja a közismert szólás, mely manapság „bolonddát tesz, becsap valakit” (főleg április elsején) értelemben használatos. O. Nagy Gábor egy XVIII. század elejéről származó adatra hivatkozva azt írja, hogy a szólás eredeti jelentése az volt, hogy teljesíthetetlen megbízást adtak annak, akit a tréfa célpontjával szemeltek ki, amikor a hiszékeny áldozat dolgavégezetül tért vissza, akkor jót nevettek rajta. Néhol még ma sem a becsapás, hanem a lehetetlen feladattal való megbízás az áprilisi tréfálkozás tárgya. Angliában galambtejt, vagy Éva anyjának törtérijáért szokás elküldeni a rászédhető embert. Topolányban (Bács-Bodrog vm.) például a gazda a szomszéd tanyára küldte a kiskanászt szunyogzsírért. Pénzt is adtak a gyerekeknek, és azt mondták menjen a boltba esernyőmagért, trombitahúrért, hegedűbillentyűért. A Hajdúságban is szokásban volt, hogy akit lehetett, igyekeztek beugratni, elküldték a hatodik szomszédba asztagvarrótút vagy fővénnyíró olót kérni, ahonnan aztán ismét tovább küldték a becsapottat. Nyírácsádon bolhazsírért, nyúlzúzáért szalajtották a gyereket. Mikor azzal jött vissza, hogy nem kapott, „április bolondjának” nevezték, és a következő versikével csúfolták:

Április bolondja,
Felmászott a toronyba.
Meggérdezte, hány óra:
Féltizenkettő,
Lóg a füled mind a kettő.

Az áprilisijáratásnak, áprilisba küldésnek számos durva és kegyetlen változata is ismeretes.

A feljegyzések szerint Nagy Péter cár egy ízben egész várost küldött áprilisba. Szentpétervár előtt ugyanis roppant tömegű fát hordatott össze titokban, s azt felgyújtatta. A tűz – éjszaka lévén – borzasztó látványt nyújtott, nemcsak a szentpéterváriak, hanem a közeli községek lakói is kétségbeesve, eszeveszetten rohantak a vész színhelyére, és nagy volt a meglepetésük, mikor az őt álló katonák felsőbb parancsra, s egyszerre elkiáltották magukat: „Ma április elsője van!”

Egy 1891-ből való magyarországi adat szerint az idétlen áprilisi tréfa meglehetősen tragikus következménnyel járt. Az egyik magyar vidéki városban két nő, anya és lánya öngyilkos lett, mert egyik ismerősük április elsején levelet írt nekik Budapestről, hogy az ott katonai szolgálatot teljesítő fia, illetve bátyja haditörvényszék elé került. A törvényszék halálra ítélte a fiút, és pedig azért, mert – lekopott a cipősarka!

Arra vonatkozóan, hogy honnan származik az áprilisijáratás, többféle magyarázat is szolgál, de pontos eredete ismeretlen. Szokásainak egyik forrása a tavaszi napforduló köré csoportosuló hagyomány. Hajdan ugyanis a tavaszi napéjegyenlőséghez kapcsolódtak azok a mókázással, bolondozással kísért ünnepek, melyek az újjáéledő természettel forrottak össze, ilyen volt az antik római hilaria, valamint az indiai Holi-ünnep.

Bizonyos naptári elcsúszások miatt ezek az ünnepek április elsejére kerültek, s ugyanekkor kezdték sok helyen az új esztendő is, amelynek dátuma csak később került január elsejére.

A természet ébredését latin nyelven az aperire (megnyitni) szóval fejezik ki.

Ovidius szerint a tavasz nyit meg mindent. Ebből ered az április hónap elnevezés is. Rómában április elsején léptek hivatalba a konzulok, akiről magát az adott esztendőt elnevezték.

Más szokások francia eredetre utalnak, és kapcsolatba hozhatók IX. Károly francia király 1564-es rendeletével, mely a naptári év kezdetét április 1-ről január 1-re helyezte át. A korábban meglévő április elsejei „újév” mókás szokásai azonban mindmáig fennmaradtak. Franciaországban ugyanis az volt a szokás, hogy újév napján mindenféle finom falatokat küldözgettek egymásnak a rokonnok és ismerősök, főképpen pedig omlós húsú pontyot, pettyes hasú pisztrángot. Ennek emlékeképpen ma is divatban van Franciaországban, hogy április elsején plébából vagy műanyagból készült halacsukat csempészenek az emberek egymás ruhájára.

Előfordul, hogy egy-egy figyelmetlen emberen egész kis halászati kollekción figyeg ilyenkor. Az áprilisijáratást a francia közmondás úgy fejezi ki: „megvetették vele az április-halat”.

S nem lehetetlen végül az a vélekedés sem, hogy a rendszerint kiszámíthatatlan, szeszélyes változó időjárás – melyet a nép találon így jellemez: „áprilisban hét tél, hét nyár...” – avatta ezt a hónapot a „bolondok hónapjává”, április elsejét a „bolondok napjává”, és valahogy ezzel függ össze a szokás kialakulása is.

Mindenesetre a hagyományos népi gazdálkodásban április elsejét, Hugó napját – melyen a néphit szerint a Jézust eláruló Júdás felakasztotta magát – sehol sem tartották alkalmasnak arra, hogy valamibe belekezdjen az ember, mert nem lenne szerencsés.